

Raiffeisenských (vyloučením činnosti přímo k zisku směřující stanovením poměru úrokové míry závodních podílů, vkladů a zápůjček, omezením činnosti na určité okrsky ne příliš rozsáhlé, ne ovšem také příliš malé, do jisté míry i vyloučením směnek atd.). Na žádný způsob nezdá se nám býti vyloučeno, aby, vychoval-li nám jednostranný rozkvět dnešních našich úvěrních společenstev síly po výtce účetnické, vychoval nám zase rozvoj těchto maloživnostenských záložen síly víc obchodnický vyškolené, jakých tolik potřebujeme.

Pro obmezenost místa nám vykázaného musili jsme se omeziti na tyto snad příliš všeobecné a kusé obrysy a upadáme v nebezpečí, že leccos bude nedobře pojato a vykládáno. Ale hledě k tomu, že již v běžícím právě zasedání sněmovním jistě dojde aspoň k zásadnímu usnesení o aktivování fondu dle zásad anketou shora zmíněnou navržených, nezmizí — doufáme — věc již z veřejné diskuse a budeme míti příležitost, k podrobnostem se vrátiti. Přijdou jistě prorokové, kteří budou liberálně žádati, aby jen co nejvíc peněz z fondu se rozplynulo mezi maloživnostnictvo, kteří budou věřiti, anebo tvářiti se, jakoby věřili, že maloživnostnictvo nepotřebuje žádné uzdy, aby se úvěrem náhle mu otevřeným nepřesýtilo a si spíš neublížilo než prospělo, a třeba zas proděláme nějakou zakladatelskou horečku v malém, ale velikou dost, aby celou věc ohrozila podruhé. Ale nebudme sami špatnými proroky. Bude-li se při tom všem jednati vždycky jen o věc a nikdy o strany, osoby, programy a hesla, věříme, že se dočkáme šťastných výsledků. —

Boj proti liberalismu.

Napsal Vojtěch Hořínek.

Ku stejnojmenné studii prof. dra. A. Bráfa, obsažené v č. 1. r. 1897 tohoto listu, dovoluji sobě přičiniti několik poznámek následovních.

Praví p. prof. Bráf: »Liberalismus jako absolutní princip náleží již historii.«

Výrok tento zajisté že obsahuje v sobě pravdu, ale chci říci hned, že dle pojmání mého, necelou. Liberalismus, jako absolutní princip, totiž nenáleží »již« historii, nýbrž on vůbec nikdy v reálné skutečnosti života nemohl a nesměl býti brán za princip, jímž by projevy životní měly se řídit bez výjimky, t. j. »absolutně«.

Absolutní principy pouze pro absolutní bytosti, či pro absolutní poměry bylo by lze připustiti: člověk ale sám je bytostí relativnou a všechny poměry reálného života lidského opět jsou relativny pouze a proto principy všeliké v konání a dění lidském také jen relativně mohou býti platnosti a závaznosti. Co míním, jasné vysvitne z následovního. Formule: »Laissez faire, laissez passer« byla by formulí onoho abso-

lutního liberalismu: tudíž ve všech poměrech života společenského bez výminky bylo by nutno bráti se v před dle příkazů formule oné.

Tu ale důsledně i »nutné zlo« státu muselo by padnouti, neboť v pojmu absolutního principu obsaženo, že nesnese žádného obmezení, neboť tu již není absolutním. Jde tedy, trvám, odtud, co tvrdil jsem svrchu, že totiž z reálného žití lidského nutno »absolutní« principy odstraniti. Řekl bych: Reálný život lidský pozůstává ze samých kompromisů mezi absolutním a relativním, výslednice pak půjde někdy blíže komponentě absolutné, někdy komponentě relativné — jak právě poměry příčinně, tedy zákonitě rozhodnou.

Pan prof. Bráf tedy sám vlastně uvedl, že »nutným zlem« státu absolutnost principu liberalismu běže za své, ač ovšem ve smyslu liberalismu: »úkol státu obmezuje se prostě na to, aby zabezpečil přirozenou právní rovnost všech lidí a zabraňoval znásilňování a rušení práv individuálních, nabytých na podkladě svobodných smluv.« —

S mého stanoviska nastává mně nyní úkol zkoumati, zdali toto obmezení »absolutnosti« principu liberalismu dostačí, aby na základě jeho liberalismus stal se naukou životaschopnou, a to ne pouze pro minulost, nýbrž i pro budoucnost, neboť já náležím k těm, kdož mají za to, že liberalismu náleží budoucnost, že tedy nejen úlohu svoji dosud nedohrál, nýbrž teprve má ji naplniti.

Uvádí p. prof. Bráf, kterak kdosi kdysi pronesl se k němu v ten rozum, že liberalismus záleží v tom, chtěti dobro všech; toť ovšem makavě nesprávně, neboť »dobro všech« může chtíti i neliberál.

Snad ale není nesprávně rčení, že liberalismus záleží v tom, chtěti svobodu všech; zdá se mně to býti tautologií téměř.

Dle slavné formule z veliké revoluce francouzské: svoboda jednohokaždého sahá až tam, kde začíná svoboda druhého. Běží o to tedy, aby liberalismus dovedl takovouto svobodu opatřiti a zaručiti jednomu každému a v rozsahu této všeobecné svobody pak zkusil to s maximou »laissez faire, laissez passer«.

A jelikož liberalismus hlavně na poli hospodářském utrpěl pohromy nejvážnější, jde o to, právě na tomto poli pokusit se o jeho rehabilitaci.

Rehabilitací liberalismu na poli hospodářském nelze ve smyslu svrchní definice, t. j. ve smyslu samého pojmu liberalismu (libertas = svoboda) ani jinak myslet si, než pojetím liberalismu hospodářského jakožto opatření a zaručení jednomu každému hospodářské svobody, sahající až tam, kde začíná hospodářská svoboda druhého. A hospodářská tato svoboda jednotlivcova v čem záleží,

v čem dlužno ji hledati? Znamenitě, trvám, poslouží nám tu stanovení Kantovo, kterak v řádě účelů člověk jest účelem sám o sobě, t. j. že nikdy nemá nikým býti ho použito jako pouhého prostředku.

Hospodářská svoboda člověka v tom tedy by záležela, že nikdy neměl by sloužiti druhému jako pouhý prostředek k dosažení jeho účelů hospodářských.

Nikdo nesměl by mocí býti donucen, nátlakem nějakých vnějších příčin, zejména hospodářských, jako na př. nedostatkem, tedy hladem, konati práci nějakou, kterou by chtěl mít vykonanou druhý, nýbrž jen a jen vnitřní, rozumové a mravní důvody směly by přiměti člověka jednoho, pomáhati druhému k dosažení nějakého jim oběma společného účelu hospodářského.

A možno-li to?

Chci pokusit se o důkaz, že možno tak.

Otázka základní tu takto zní: Jest možno, opatřiti všem lidem dostatečného ukojení jich potřeb hospodářských, čili nic?

I není lze, trvám, otázku tuto zodpovědět jinak, než co nejrozhodnějším: *ano!*

Pomocí strojů dovedeme sobě síly přírody ukovati v službu tak, že malou námahou lze opatřiti všemu člověčenstvu úkoje onoho.

I jde mně odtud toto

Jako dle písma bůh stvořil člověka jednohokážedého k obrazu svému a nezná přijímání

osob, tak i před tvář přírody všichni lidé jsou stejně oprávněni k požitku sil jejích.

Každému člověku tudíž náleží opatřiti možnost volného přístupu k silám přírodním, čímž právě spolu byla by mu opatřena i ona svoboda hospodářská.

Takž »liberalistická« definice státu jako nutného zla by vlastně měla zníti, že úkol státu obmezil by se prostě na to, aby zabezpečil přirozenou právní a hospodářskou rovnost, nebo lépe řečeno svobodu všech lidí, neboť jen a jen na základě takovéto hospodářské svobody možny jeví se býti smlouvy v pravém slova smyslu svobodné!

Liberalismu budoucnosti by tudíž náleželo, sestrojiti hospodářskou organizaci společnosti lidské tak, aby člověk jedenkaždý volného měl přístupu k silám přírodním (ať v prapůvodní jich způsobě nebo v odvozené, totiž převedené a funkcí práce mechanismů strojových), i stal se takto především hospodářsky svobodným.

A když by tímto způsobem byl základ položen, mám za to, že volnou soutěží, tedy poslušností maximě »laissez faire, laissez passer« bylo by dosaženo cíle kýženého, totiž hospodářské harmonie všeobecné, neboť pak nikdo nebyl by nucen sloužiti druhému v pouhý prostředek k dosažení cílů hospodářských, nýbrž právě »svobodnou smlouvou« by vázal se druh druhu pomáhati k dosažení účelu společného.

M E N Š Í Z P R Á V Y.

Národohospodářské.

Průmyslové a obchodní školství pokračovací v Čechách 1896. Zpráva zemského výboru o stavu pokračovacího školství průmyslového a obchodního za rok 1896 obsahuje kromě obvyklých dat také žádané námi již od let údaje o rozdělení žactva dle tříd, o kvalifikaci učitelů (hledíc zvláště ku vzdělání odbornému, o výšce remunerací za správu škol a vyučování a o dnech, v nichž na školách těchto se vyučuje. Údaje o stavu pokračovacích škol v roce 1895/96 nelze však srovnávati s daty z let předchozích, poněvadž nebyly opatřovány na stejném základě — vada, které by se bylo dalo předejiti. Statistika zemsk. výboru vykazuje v Čechách 316 pokračovacích škol, z nichž bylo

	průmysl. obchodních dívčích úhrnem			
českých	162	21	5	188
německých	105	18	5	128
úhrnem	267	39	10	316

Při 10 čes. a 4 němec. školách průmyslových jsou zařízena oddělení kupecká, mezi průmysl. školami jsou vřaděny i 3 loďařské (německé v Děčíně, Tichlovicích a Ústí n. L.). Dívčí školy pokračovací jsou v Praze a předm. 3 české a 1 německá,

ostatní na venkově. V roce 1896 učiněny přípravy ku zřízení 22 nových škol pokračovacích, z nichž některé školním rokem 1896/97 byly již otevřeny. Bylo dále na 302 školách pokračovacích

oddělení učitelů žáků rozpoč. nákladu schodku
 čes. 712 1399 23.914 344.578 zl. 73.770 zl.
 něm. 355 588 11.701 169.573 » 25.785 »

1067 1987 35.615 514.151 zl. 99.552 zl.
 K úhradě nákladů přispěl stát 114.830 zl., země 78.590 zl., okresy 33.430 zl., obce 54.709 zl., komory 29.190 zl., školné 26.399 zl. Pětina rozpočteného nákladu zůstává neuhrzena; skutečný schodek správní jest ovšem značně menší, ježto mnohé školní výbory snaží se vypočísti náklad a neuhrzený schodek co nejvýše, aby dostalo se jim vyšších subvencí státu a země. Dle rozpočtu na rok 1895 zůstalo ku př. neuhrzeno přes 108.000 zl., kdežto skutečný schodek přenesený jako passivum do rozpočtu na r. 1896 nečinil než 24.000 zl. Zajímavá jsou data o remuneracích za vyučování a správu. Odměna za 1 hod. vyučování kolísá od 3 do 5 zl., u 11 škol obnáší však 6—8 zl. Odměna za řízení školy je velice různá a není vždy ve stejném poměru s počtem žactva nebo tříd; obnáší ku př. ve Voticích (86 žáků, 2 třídy) 20 zl.

sloučení, na centralisaci vši dobročinnosti soukromé.)*

Co však lze žádati a provéstí beze škody, jest součinnost jednotlivých větví dobročinnosti soukromé mezi sebou i součinnost jejich s dobročinností veřejnou. Jest potřebí stálého vzájemného dorozumívání se, jednak aby nebyly nařeny síly touže prací, konanou několikrát z různých stran, jednak aby zamezeno bylo nadbytečné hromadění podpor v jedné ruce.

Prostředky k docílení shody takové mohou býti různé: zastoupení dobročinných spolků a církevních korporací v obecní správě chudinské a naopak, vzájemná sdělení o udělených podporách, veřejné seznamy podporovaných, ústřední ústav informační atd.;**) bylo by záhodno, aby příští zákon chudinský učinil takovéto prostředky vzájemného dohodování se obligatorními.

Ve příčině nadací měla by pak zákonem zvestou vůle zůstavitelova v zájmu obecném podrobena býti aspoň tomu obmezení, by nadace, jejichž určením následkem změněných poměrů bylo smyslu, nebo které se staly přímo škodlivými, mohly býti za jistých podmínek a kautel přiměřeně přetvořeny.***)

Resumujíc stručně výsledky svých úvah, konstatujeme ještě jednou, že nedávnou změnou zákona o právu domovském přesunuta bude jen nepatrná část břemene chudinského s obcí venkovských na města průmyslová, a varujeme proto před vyskytující se názorem, jakoby reforma chudinského zákona měla býti provedena jen ve prospěch měst průmyslových, jen proto, aby nepatrné ono pošínutí břemene bylo zase odčiněno.

I za nového stavu budou úlevy finanční potřebny především obce venkovské.

Však reforma chudinství našeho nesmí se obmeziti na jedinou jeho stránku finanční. Jest třeba doplniti a prohloubiti i předpisy zákona o způsobu opatrování chudých, pak o organizaci chudinské správy a zajistiti provedení zákona soustředěním dozoru i činnosti nadací.

Než ani sebe důkladnějšími opravami zákony, ani horlivou činností ústředního úřadu lozorčího o sobě nebude zaručeno zlepšení našich poměrů chudinských; nade vše jiné potřebí

bude neochabující a všeobecné snahy o mravní povznesení společnosti naší, neboť všechny otázky chudinské jsou přece jen v podstatě své otázkami mravními, otázkami mravnosti nejen těch, kdo podporu chudinskou přijímají, ale i těch, z jejich rukou vychází.

Boj proti liberalismu.

Jak z vývodů pana prof. Dra. A. Bráfa ob-
sažených v č. 5. vidím, nedovedl jsem vlastní
intence své v článku v č. 4. dosti jasně vyložití,
z čehož vzniklo jisté nedorozumění.

Pravít pan prof. Bráf, že vývody svými obra-
cím se jedině proti některým větám a slovním
obratům stati jeho v č. 1., pomíjeje vůbec vlastní
jádro její.

Nebylo vůbec ni v nejmenším mým úmys-
lem, proti stati oné vystupovati, poněvadž s ní
úplně souhlasím: také mně událo se zhusta,
slyšeti neb čísti odsuzování liberalismu jakožto
nauky ve své podstatě zhoubné, nemravné a pod.,
a můj právní i mravní cit bouřil se proti tomu,
poněvadž vidělo se mně odsuzování ono býti
nespravedlivé.

Byl jsem proto studii pana prof. Bráfa velice
povděčen, a chtěl jsem v článku svém pokusit
se o dovození toho, že liberalismus není věcí
odbytou, nýbrž že i v budoucnosti čeká naň
ještě úkol důležitý.

Kdykoli snažil jsem se, dle sil svých poctivě
vniknouti v poučky a názory socialistické, zvláště
kollektivistické, vždy a vždy narazil jsem na ne-
překonatelnou překážku v tom, že chtělo se jimi
okovy klásti svobodnému sebeurčení jednotlivců
různým oním »komandováním« ku práci a pod.

Touha a snaha ku svobodě tak hluboce vidí
se mně býti vryta v mysl lidskou, že mám za
to, kterak toliko v případě nejkrajnějším po-
dobný nějaký řád společenský pouze jako prů-
chodní by snad mohl býti uskutečněn, leč ko-
nečné uspořádání či rozřešení »sociální otázky«
nedovedu si v pomysl uvéstí než na základě
liberalistickém, t. j. svobodným sebeurčením člo-
věka jednohokaždého ve všech mravně přístoj-
ných směrech. — Abych pak bral se cestou,
smím-li tak říci, pragmatickou, chtěl jsem na-
vázat na minulost a odtud pokusit se o výhled
do budoucnosti.

Theorii ponechal jsem tu úmyslně zcela
stranou, poněvadž běželo mně o praxi života;
pro theorii ovšem absolutnost principu libera-
lismu nepopírám, pro praxi sám pan prof. Bráf
hned v prvním článku svém řekl, že »v praxi
žádného ze států vzdělaných liberální princip do
všech důsledností proveden nebyl«, neměl jsem
tedy i tu žádného podnětu proti vývodům pana
prof. Bráfa se obracet. Vzal jsem pouze z vý-
vodů těchto větu, že »stát je liberalismu jen

*) V tomto směru nesou se návrhy Mischlerovy
(l. c. str. 94.), žádající, aby dobročinnost soukromá s ve-
řejnou úplně splynula, tak aby se dobročinné spolky
staly orgány chudinství obecního; Mischler ukazuje k po-
kusům, které byly v tomto směru podniknuty v Brně a
novější dobou v Jablonci, však žádný z pokusů těch
nedocílil trvalého úspěchu.

**) Srov. o celé otázce: Schriften des deutschen
Vereins für Armenpflege und Wohlthätigkeit svazek 15.
jednání výročního sjezdu 1891).

Vzorně upravena součinnost všech spolků dobro-
činných a veřejných orgánů chudinských v Drážďa-
nách zřízením »Centralstelle des Verbandes der Wohl-
thätigkeitsvereine« (1883); podobnou institucí jsou ame-
rické i anglické »Societies for organising charities«.

*** Srov. badenský zákon o nadacích z 5. května 1870.

nutným zlem«, k tomu cíli, aby zabezpečil onu »přirozenou právní rovnost všech lidí«, a poněvadž zkušenost dokázala, že toto obmezení formule »laissez faire, laissez passer«, t. j. ta pravomocnost státu, kterouž mu formule ta v praxi ponechávala, nedostačila, aby zabezpečilo se tím blaho všech lidí (jelikož tu ještě »svoboda« hospodářsky slabých oproti »svobodě« hospodářsky silných stávala se prostě ohromnou ironií), proto měl jsem a mám za to, že nutno jest platnost formule svrchní v praxi ještě dále obmeziti, aby dosaženo bylo oné »harmonie hospodářské«, která, tuším, jest za cíl zde vždy stavěna.

Běží pak o stanovení rozsahu, kam až náleželo by platnost formule té obmeziti, a pak ovšem o to, co pan prof. Bráf zove »conditio sine qua non«, totiž o podání konkrétních návrhů na provedení všeho toho, co by se z všeobecného onoho stanovení mělo odvoditi pro onu reálnou skutečnost života.

V článku mém v č. 4. t. I. pravil jsem v této příčině, že liberalismu budoucnosti by náleželo sestrojiti příslušnou hospodářskou organizaci společnosti lidské; to ovšem oproti požadavku pana prof. Bráfa značí abdikaci. Než takto přece nechci zakončit. Měl jsem a mám na mysli určitou formulaci provedení a zodpovědění všech těch problémů sem spadajících; je to tak zvaný »Social-liberalismus« Dra. Th. Hertzky, jež byl před několika lety zpracoval ve svém díle »Freiland«, ovšem ve formě jakéhosi románu.

Zvěděl jsem však před nedávnou dobou, že dr. Hertzka právě pracuje o tom, aby svůj systém »sociálního liberalismu« uvedl ve formu přísně vědeckého systému, a po vydání díla tohoto bude lze snad usouditi, pokud zdařilo se rozluštění problému sem patřícího, neb pokud aspoň ukázána cesta, vedoucí k opatření volného přístupu k silám přírodním každému člověku.

V. Hořínek.

M E N Š Í Z P R Á V Y.

Národohospodářské.

Druhé železniční spojení s Terstem. Kromě Vídně těší se z měst rakouských největší pozornosti a finanční přízni vládní Terst. Peníze z pokladny státní plynou do kapes akcionářů Lloydu, na terstská skladiště, na obchodní akademii (dosud jedinou státní obchodní školu v Rakousku) atd. V rozpočtové debatě letošní bylo pak vládou Terstu slíbeno zbudování druhého železničního spojení s pevninou. Na půdě rakouské souvisí Terst s vnitrozemím dosud toliko drahou jižní z Vídně přes Bruck, Št. Hradec, Maribor, Lublaň a Nabrezinu. Druhé spojení vede od Lubna přes Bělák, Trbiž, Pontebbu, Videm (tedy přes území italské) a Gorici, končíc v posledních tratích opět drahou jižní. Státními drahami spojen jest Terst jenom s poloostrovem istrijským. Nedostatečné toto spojení s vnitrozemím pokládáno ode dávna za jednu z hlavních příčin upadávaní Terstu. Ještě počátkem tohoto století zprostředkoval Terst polovici veškeré zahraničné tržby našeho mocnářství, roku 1871 byl námořní obchod Terstu 18krát větší než námořní obchod Rjeki, ale stoupl od r. 1871—93 jen o 33·5%, obchod rjecký naproti tomu o 765%. Terst převyšuje Rjeku dnes sotva dvakrát námořním svým obchodem a klesá nejen relativně, nýbrž i absolutně. Za to zkvétá Rjeka, již Uhři postarali se o nízké sazby, levné poplatky a větší výhody skladní, o vlastní společnosti a nové linie paroplavební, a která soutěží o dopravu s Terstem i na půdě rakouské. Železniční spojení severních zemí s Terstem je zcela nedostatečné. Z Lince a Salcburku dojde se do Paříže tak brzy, jako do Terstu, na dráze Rudolfově trvá jízda do Terstu o 3 $\frac{1}{2}$ hodiny déle než do Benátek. Jde tedy z důvodů obchodních

(a ovšem u nás ještě mocnějších strategických) o to, zjednatí Terstu druhé spojení železniční, od společnosti jižní dráhy nezávislé. Nehledíc ke starším a nyní již odbytým projektům (Divača-Loka a Kranj-Celovec) bojují nyní o přednost dva směry, z Terstu vidlicovitě se rozvíjející. Jeden, západnější, čelí k užšímu připojení jižního Německa (a ovšem i Horních Rakous, Salcburska a záp. Korutanska) a zahrnuje dráhu predělskou (od Terstu přes Gorici údolím Soči k Trbiži) a dráhu Turskou (od Sachsenburku v Korutanech přes Gastýn do Schwarza v Salcbursku), obě o nákladu asi 60 mil. zl. dohromady. Druhý směr, východnější, jest skoro přímým pokračováním trati od Lubna do Celovce směrem ke Gorici a Terstu a zahrnuje dvě dráhy: bohiňskou (od Gorice údolím Soči, Idrie, bohiňské Sávy ke trati Lublaňskotrbižské u Bledu) a karavanskou (od Bledu přímo k Celovci s odbočkou k Běláku), dohromady o nákladu asi 50 mil. zl. Vláda však rozhodla se pro kombinaci dráhy bohiňské (predělská padla ze strategických ohledů, jdouc příliš blízko nekrytým hranicím italským) s turskou, což s pobočnými několika tratěmi vyžadovalo by nákladu asi 80 mil. zl. Se stanoviska českých zemí právem poukázal posl. Dr. Kaizl, že žádoucí jest jedině trať bohiňská a karavanská, protože pro užití peněz ze státního měšce musí rozhodovati zájmy vývozu rakouského, nikoliv německého, a stát rakouský nemá příčiny, aby na úkor zájmů vlastního území stavěl dráhy pro co nejkratší průvoz zboží cizího úzkým pruhem monarchie. Tratě tyto prostředkují ostatně též velmi příhodné spojení mezi Lublaní, Celovcem a Gorici a mají značný význam lokální a pro Slovinci národní. Že by drahami turskou a predělskou Terst domohl se opět postavení přístavu světového, není